

VLASTIMIL ZUSKA:

Kruté světlo, krásny stín. Estetika a film

Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2010, 268 s.

Rôznorodé štúdié najnovšej knihy českého estetika Vlastimila Zusku boli publikované za posledných dvadsať rokov vo viacerých odborných časopisoch a zborníkoch. Zoskupenie týchto textov v jednej publikácii dáva čitateľovi možnosť sledovať vývoj a smerovanie úvah autora, ktoré prechádzajú od všeobecnej estetiky a jej problémov k filmovým štúdiám a filmovej kritike.

Súbor štúdií autor rozdelil do troch relatívne samostatných častí. Prvý blok celého knižného triptychu nesie názov *Estetika*. Zuska v ňom sústreďuje svoj pohľad na hlavné témy súčasnej estetiky, akými sú koncepty mimézis, fikcie, recepcie umeleckého diela a estetickej dištancie. Druhý blok *Estetika filmu* obsahuje štúdié zamerané najmä na spôsob definovania filmového žánru a funkciu filmového recipienta. Zaujímajú ho hlavne otázky žánrovej klasifikácie, problematika diváckej participácie a v neposlednom rade aj estetická recepcia filmového diela. Na filmologický blok, či možno presnejšie na blok estetický so zameraním na film (nezabúdajme, že Zuska sa v prvom rade vždy cíti byť estetikom), priamo nadväzuje záverečná časť knihy s názvom *Umelecké dielo filmové*. Každý estetik dobre vie, že samotný názov tohto bloku odkazuje na kľúčové dielo Romana Ingardena. Pozostáva zo šiestich interpretácií konkrétnych filmov.

Vráťme sa teraz k prvému z troch blokov. Úvodná štúdia *Od štruktúry k recepcii – vertikálny analogon súdobého umenia* sa sústreďuje na proces recepcie umeleckého diela, ktorý predstavuje koncentrovaný analogon životného pohybu dneška. Umelecké dielo zvyšuje nárok na svojho vnímateľa, vyžaduje väčšiu „komunikačnú kompetenciu“, znalosť radu disparátnych kódov, kontextov a ich možných prepojení. Z týchto dôvodov nemôže zostať proces recepcie umeleckého diela nepovšimnutý. Zusku zaujíma najmä pohľad kritického diváka, ktorý svojou reflexiou tematizuje vzťah k estetickému objektu. Jeho ďalšie úvahy sa uberajú k dôležitému zlomu v oblasti reflexie umenia na prelome 19. a 20. storočia. Štúdia *Fikcia, ničota a afirmácia reality* referuje práve o tomto významnom zvrate. Zlom v povahe umenia podnecuje problematiku o povahe „nového“ umenia, sfére estetickej skúsenosti, reality a nonreality. Zuskov skúmanie sa rozvíjajú po dvoch ústredných líniách. Prvá sa zameriava na fikciu a koncept „možných svetov“, druhá si všima časové analýzy fikcie, prechody od reality k fikcii a úlohu ničoty v tomto prechode. Snaží sa zodpovedať otázku zmyslu fikcie, hľadá príčiny jej tvorby a dôvody jej recepcie.

Zuska zahŕňa koncept estetickej dištancie pod všeobecnejší pojem dištancie, naznačuje súvislosti medzi dištanciou, problematikou vnútorného dialógu, subjektivity a sebareflexie. Pojmom dištancie sa zaoberali v štyridsiatych rokoch 20. storočia Susanne K. Langer a v sedemdesiatych rokoch George Dickie. Súčasná diskusia na poli estetického uvažovania chápu dištanciu ako synonymum sebareflexie. Filozofom dištancie par excellence je Martin Buber, ktorý ju situuje do rámca vzťahu Ja a Druhého, pričom proces recepcie diela podľa neho vedie vnímateľa ku svetu, ktorý existoval prechodne v odstupe

a umožňuje mu tento svet znovu získať, spojiť sa s ním, nie však s ním splynúť.

Ďalšia zo štúdií sleduje dynamiku zmien poňatia konceptu mimézis v jednotlivých vývojových líniách. Odkazuje aj na aktuálnu diskusiu o povahe emócií pri recepcii fiktívnych textov. Fikciou sa tu mieni naratívny text literárny, filmový alebo dramatický. Teória emócií kladie dôraz najmä na dva faktory emocionálneho prežívania fikcie, ktorými sú schopnosť empatickej účasti a simulácia. Autor rozoberá problém emocionálnej participácie v zmysle vcítania sa do postavy, prežívania situácie spolu s postavami príbehu a súcitenia s osudom postavy, keď je divákov odstup väčší a nachádza sa v roli pozorovateľa. Emocionálna participácia pri prežívaní fikcie prebieha v rovine zintenzívneného prežívania vlastných pocitov.

Zuska venoval samostatnú a finálnu štúdiu bloku *Estetika* interpretácii Foucaultovej „estetiky existencie“ v texte s názvom *Život ako umelecké dielo? (Niekoľko poznámok k Foucaultovej vízii)*. „Umelecké dielo je pre Foucaulta dielom otvoreným, neseným primárnou intenciou zmeny, inakosti, reflektujúceho uchopovania a vymedzovania hraníc“ (s. 112). Projekt individuálneho života ako umeleckého diela môžeme chápať ako opakovanie vzorca, ktorý viedol k uskutočneniu autonómnej subjektivity. V živote ako umeleckom diele je človek tým, čím sa stáva, teda dielom. Život človeka nemôže byť umeleckým dielom, ale môže sa ním stávať. Projekt smeruje k prechodu, nie k završeniu do podoby celku. Plán života ako umeleckého diela je trvalo v stave zrodu alebo aktualizácie.

Druhý blok štúdií osvetľuje niektoré problémy filmovej estetiky a teórie. Priestor dostáva téma vplyvu žánru pri konkrétnej recepcii filmového diela. Pod žánrom má autor na mysli niečo, čo je nezávislé od média, čo umelecky stojí nad druhmi. Filmový žánr sa transformuje prostredníctvom jednotlivých filmových diel, je kódom dohodnutým medzi tvorcom a publikom a funguje ako horizont očakávaní.

Science fiction a horor sú dva stabilizované žánre, lepšie povedané cross – žánre alebo „superžánre“, pretože sa realizujú v rôznych naratívnych umeleckých druhoch. Sci – fi Zuska pomenúva ako objektovo orientovaný žánr, horor na druhej strane považuje za žánr orientovaný na subjekt. V štúdií s príznačným názvom *Sci – fi horor – žánrový paradox* sa autor zameriava na to, čo vznikne ich krížením či syntézou, a vyvodzuje štyri logické možnosti vyústenia ich fúzie.

Posledný blok štúdií tvorí šesť interpretačných textov venovaných interpretácii diel významných filmových tvorcov. Ako správny estetik sa pri výbere jednotlivých diel, ktoré následne interpretoval, riadil vlastným vkusom. Nie je to ani objektívny, ani subjektívny, ale privátny vkus. To znamená, že Zusku tieto filmy fascinovali a keď sa vyskytla vhodná príležitosť, rád k nim pripojil vlastnú interpretáciu. Ide o tieto filmové diela: *Sedem samurajov* Akiru Kurosawu (1954), ktoré porovnáva s westernom *Sedem statočných* Johna Sturgesa (1960); *Cat People* Jacquesa Tourneura (1942) a rovnomený film režiséra Paula Schradera (1982). Tu autor štúdie opäť pristupuje ku komparatívne pohľadu na dvojicu originál – remake spolu s Todorovovou analýzou fantastického žánru a jeho tematiky; *Fil(m)ozofická meditácia o závrati z času – Vertigo* legendárneho režiséra Alfreda Hitchcocka; *Lola beží o život* Toma Tykwera. Štúdia *Topos záhrady v Záhrade a jeho časoznaková implikácia* je venovaná dielu slovenského režiséra Martina

Šulíka. Interpretačný blok uzatvára text o filme *La Jetée* Chrisa Markera. Každá z týchto šiestich interpretácií predstavuje ukážku toho, ako možno zaujímavo písať o umení bez toho, aby sa písanie redukovalo len na primitívne prerozprávanie obsahu alebo ťažkopádne a často aj násilné zaradenia tvorcu do nejakého prúdu, smeru či školy. Za pozitívum považujem aj to, že Zuska dokáže plynulo prechádzať od filozofických a estetických konceptov a filmových teórií ku konkrétnym výkladom, pričom koncepty a teórie mu poskytujú vhodné, a najmä subtilne nástroje interpretácie.

Štúdie knihy významného českého estetika Vlastimila Zusku sú podnetnými zdrojmi estetického uvažovania a príkladom dôsledného zachytenia stretu rôznorodých myšlienkových konceptov a teórií. Zameriavajú sa na prevažujúce charakteristiky súčasnej estetickej skúsenosti vo vzájomnej väzbe so vznikajúcou umeleckou produkciou a na koncept, ktorý umožňuje vysvetlenie rady estetických javov presahujúcich explanačnú silu tradičných estetických teórií. Analytická časť knihy – rozbory menovaných filmových diel – zároveň dokazuje prínos súčasnej estetiky do filmovej teórie a kritiky.

Zuzana Chlebová

Mgr. Zuzana Chlebová
Katedra estetiky FiF UK
P. O. Box 32
814 99 Bratislava 1
SR
e-mail: Zuzana.chlebova@gmail.com